

Євтух М. Б.

ORCID 0000-0001-6116-4760

Доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)

Проніков О. К.

ORCID 0000-0001-5329-635X

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: olexandrpronikov@gmail.com

Пронікова І. В.

ORCID 0000-0001-6911-0433

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри природничо-математичних дисциплін
та інформаційно-комунікаційних технологій в освіті
Чернігівського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського
(Чернігів, Україна) E-mail: irinapronikova@gmail.com

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ (XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

В статті проаналізовано історико-педагогічні передумови розвитку шкільної економічної освіти в Україні.

Мета роботи – схарактеризувати та окреслити в історичній ретроспективі ідеї зародження та створення системи розвитку вітчизняної шкільної економічної освіти й обґрунтувати можливості використання продуктивних ідей та досвіду в сучасних закладах загальної середньої освіти України.

Методологія дослідження. У статті використано багаторівневий системний аналіз наукових джерел на філософському та загальнонауковому рівнях пізнання. Методологічною основою дослідження є системний підхід до аналізу законодавчої, нормативно-правової бази, архівних джерел та педагогічних досліджень з розвитку шкільної економічної освіти; взаємозумовленість соціально-педагогічних явищ, необхідність їх вивчення в конкретних історичних умовах.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в окреслених хронологічних межах визначено педагогічні ідеї, економічні течії, напрями й вчення, які вплинули на розвиток економічної науки та її опанування в закладах освіти на території України. Зазначено, що проведений аналіз дозволяє стверджувати, що цей процес був складним, суперечливим і залежав від соціальних, економічних та політичних особливостей розвитку суспільства.

Проведене дослідження дозволяє зробити **висновок**, що шкільна економічна освіта була предметом досліджень педагогів, психологів та економістів. З'ясовано, що означена проблема цікавила науковців впродовж багатьох століть. Аналіз доробку часів незалежної України засвідчив, що в останні роки відбувається зростання зацікавленості різними історико-педагогічними процесами й відповідне накопичення кількості праць, присвячених означеній проблемі. Сучасні розвідки значно розширюють відомості щодо змісту, форм і методів економічної освіти школярів на різних етапах, а отже – сприяють не лише розвитку історико-педагогічної науки, а й удосконаленню теорії та методики викладання предметів шкільного економічного циклу. Особливістю науково-пошукових праць цього періоду можна назвати тяжіння до неупередженості та незаангажованості, введення до наукового обігу нових історичних джерел, архівних зокрема, які до цього часу були недоступні або маловідомі.

Ключові слова: шкільна економічна освіта, заклади освіти, зміст освіти, історичний досвід.

Постановка проблеми. Призначення шкільної економічної освіти – виховати молоду людину, здатну не лише сприймати, а й застосовувати економічні знання, перетворюючи їх на основний ресурс суспільно-економічного розвитку. Соціально-економічні та політичні зміни, інтеграція України в європейський освітній простір, передбачають вирішення комплексу проблем, серед яких найважливішою є досягнення сталого економічного зростання. В окреслених хронологічних межах визначено педагогічні ідеї, економічні течії, напрями й вчення, які вплинули на розвиток економічної науки та її опанування в закладах освіти на території України.

Закон України «Про освіту» (2017), «Національна доктрина розвитку освіти» (2002), «Концепція розвитку економічної освіти в Україні» (2003), «Концепція профільного навчання в старшій школі» (2003), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2012), Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 рр. (2012), Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), спонукають до перегляду основних напрямів розвитку шкільної економічної освіти. Зазначеними державними документами визначено пріоритети освітньої політики в Україні, напрями подальшого наукового пошуку щодо забезпечення належної підготовки здобувачів освіти до життя.

Аналіз досліджень і публікацій. Окреслена проблема українського суспільства потребує вивчення, узагальнення накопиченого досвіду вітчизняної шкільної економічної освіти з подальшим оновленням та адаптацією до сучасних умов. Окремі аспекти шкільної економічної освіти аналізували Г. Авер'янова, О. Аксьонова, Н. Бескова, М. Вачевський, С. Волянська, І. Климчук, І. Лисенко, В. Мадзігон, О. Овчарук, Н. Пасічник, О. Плахотник, Н. Примаченко, І. Пронікова, В. Терес, О. Юхимович. Підготовці та підвищенні кваліфікації вчителів, які викладають предмети економічного спрямування у школі присвячено окремі публікації І. Жорової, І. Прокопенка, О. Романовського, О. Шапран.

Мета і завдання: схарактеризувати та окреслити в історичній ретроспективі ідеї зародження та створення системи розвитку вітчизняної шкільної економічної освіти й обґрунтувати можливості використання продуктивних ідей та досвіду в сучасних закладах загальної середньої освіти України.

Шкільна економічна освіта потребує оновлення змісту навчання здобувачів освіти, що супроводжується активізацією історико-педагогічних пошуків, спрямованих на дослідження історичного досвіду з метою творчого впровадження конструктивних ідей у освітній процес, є необхідною умовою адаптації учнів до вимог Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Історичний досвід підтверджує істину, висунуту ще древніми філософами, що найкращий суспільний устрій забезпечується доброю освітою та вихованням [11, 26-30]. Саме тому успішні країни світу визнають і реалізують на практиці принцип реальної пріоритетності науки, освіти і виховання перед усіма іншими.

За свідченням істориків, більше двох тисяч років тому стародавні греки займалися різними видами підприємництва. Філософи Стародавньої Греції одними з перших спробували збагнути сутність підприємницької діяльності, яку Аристотель називав «мистецтвом наживати багатство» [11, 30].

Погляди видатних педагогів минулого заклали підвалини розвитку шкільної економічної освіти в Україні. Історія її становлення своїм корінням сягає в імперську Росію XIX століття, коли відбувався процес активного вивчення основ економіки в навчальних закладах. Цей період характеризується бурхливим розвитком економічної науки в світі, становленням економічних шкіл в Європі, зокрема, класичної та історичної. Поява нових економічних течій, напрямів й вчень, таких як марксизм, критика класичної школи, маржиналізм, інституціоналізм, вплинула на розвиток економічної науки та її опанування в закладах освіти на території України.

У першій половині XIX століття в гімназіях вивчалися предмети економічного спрямування, а саме: статистика, політична економія, основи технології і торгівлі. Особлива увага приділялась політичній економії, знання якої необхідні при навчанні в університеті.

В Україні середні комерційні заклади освіти почали з'являтися в першій половині XIX століття в Одесі, де розвивалась торговельна справа. Зокрема, Одеську комерційну гімназію відкрито в 1804 р., Одеське Грецьке комерційне училище – 1817 р., Одеське громадське комерційне училище – 1862 р. Проте протягом майже століття в Росії й Україні діяли лише поодинокі комерційні училища, які орієнтувалися на західні зразки, враховуючи місцеві потреби та умови [2, 89].

Зміст навчання складали ідеї видатних вітчизняних педагогів. Зокрема, у 60-х рр. XIX століття К. Ушинський, усвідомлюючи вимоги часу, сформулював завдання підготовки молодого покоління до економічного життя суспільства. У праці «Про камеральну освіту» він наголошував: «... нашому століттю давно вже дорікають в індустріальному напрямі, давно вже встигли довести й безглуздість цих докорів. Але представником цього напрямку в світі науки має бути наука про господарство. Зміна в напрямі століття потребує, щоб і навчання молоді змінило свою спрямованість...» [3, 129].

У другій половині XIX століття під впливом буржуазних реформ в Україні відбулися значні зміни в соціально-економічній сфері. Скасування кріпацтва, переїми у сфері землевладіння і землекористування та перетворення землі на товар; промисловий переворот суттєво трансформували соціальну структуру суспільства. У цей час виникає новий вид господарської діяльності – підприємництво; і соціальний прошарок – підприємці.

Основними витоками формування прошарку підприємців в Україні стали: «обуржуазнене» дворянство, яке перейшло на капіталістичні методи господарювання; відставні військові, які, часом беручи у партнери купців, відкривали дрібні підприємства – кузні, заводи, магазини; купці, чумаки, скупники, сільські лихварі, які в дореформений період накопичили капітали; кустарі, які зуміли пристосуватися до нових капіталістичних умов; заможні селяни, які господарювали на засадах фермерства, орієнтуючи своє виробництво на ринок та використовуючи найману робочу силу [8, 34].

У джерелах є відомості щодо витоків формування підприємців. За підрахунками Т. Лазанської, у 1872 р. серед власників підприємств Донецько-Придніпровського регіону було 53,2 % поміщиків, 8,9 % купців і почесних громадян, 22,8 % селян та козаків, 1,2 % представників інтелігенції, 2,5 % офіцерів та чиновників. У 1900 р. серед гірничопромисловців було 24 % поміщиків, 20 % купців та почесних громадян, 16,1 % селян і козаків, 3,2 % інтелігенції, 5 % офіцерів та чиновників, 1,6 % іноземців. Загалом же склад промисловців України станом на 1900 р. виглядав так: 35,19 % – купці, 28,8 % – дворяни, офіцери, чиновники, 9,85 % – міщани, 6,9 % – іноземці та колоністи, 2,4 % – інтелігенція, 1,73 % – селяни, 14,32 % – невідомого походження (очевидно, не вказали стану належності) [9, 13].

Визначення питомої ваги станів у підприємницькому прошарку на 1905 р. на основі матеріалів підготовки введення прибуткового податку здійснено В. Дякіним. Дослідник акцентує увагу на абсолютному домінуванні торгового підприємництва над промисловим (90,6 % проти 9,4 % у містах із населенням до 50 тис., 87 % проти 13 % – із населенням до 100 тис., і 85,8 % проти 14,2 % у найбільших містах [5, 121].

У другій половині XIX століття економічну освіту визначали як індустріальну й трудову, її не було виокремлено як самостійну складову формування особистості. У другій половині XIX століття в результаті шкільних реформ, які відбулися в імперській Росії, засновано два типи семірічних гімназій – класичні та реальні, економічні явища вивчались у складі математики, історії, географії й статистики [3, 129]. В Україні на тлі значної переваги торгового підприємництва, склалися передумови створення професійної економічної, а саме комерційної системи освіти.

У 1872 році прийнято «Статут про реальні училища», яким реальні училища визнавалися загальноосвітніми закладами із професійною орієнтацією. Основним їх завданням було надання юнакам загальної освіти з практичним спрямуванням і підготовка до корисної діяльності в різних галузях промисловості та торгівлі. Прийняття Статуту стало поштовхом для створення нових реальних училищ і реорганізації реальних гімназій у реальні училища [27, 1]. Щодо відділень реальних училищ, то зі звіту Міністерства освіти за 1873 рік дізнаємося, що в означений період у Білоцерківському, Рівненському, Сумському, Харківському, Київському відкрито по два відділення (основне і комерційне) [7, 2].

На початку XX століття своєрідною альтернативою тогочасній офіційній середній освіті стали комерційні училища і торгові школи, які відкривалися громадськими організаціями і підпорядковувалися Міністерству фінансів. Після затвердження, ініційованого Міністерством фінансів, «Положення про комерційні навчальні заклади» (1896), засновникам цих закладів надавалася свобода в організації навчальної та виховної роботи. Державних дотацій комерційні училища не отримували [1, 54].

Комерційні училища в Україні швидко здобули популярність, а їх кількість щороку зростала. Зокрема, в українських губерніях (Волинській, Катеринославській, Київській, Подільській, Полтавській, Таврійській, Харківській, Херсонській та Чернігівській), за даними О. Гур'янової, кількість комерційних училищ змінювалася таким чином: 1896 рік – 4 училища; 1902 рік – 11 училищ; 1905 рік – 18 училищ; 1910 рік – 51 училище; 1913 рік – 58 училищ [1, 54].

Відзначимо досить високий рівень організації освітнього процесу в комерційних закладах і велику кількість бажаючих навчатися в них. Як зазначає І. Лисенко, Чернігівська торгова школа мала за мету підготувати фахівця з широким профілем діяльності у торгово-промисловій сфері. Курс навчання тривав три роки. Через велику кількість бажаючих вступити до школи у 1905–1906 навчальному році відкрито підготовчий клас та паралельний у другому класі. Тижневе навчальне навантаження складало в середньому 30 годин. Великої уваги приділялося вивченню в старших класах спеціальних предметів: товарознавства, комерції, комерційної кореспонденції, бухгалтерії. Програма предмету арифметики у старших класах передбачала викладання комерційної арифметики, що знайомила учнів з метрологією, калькуляцією, комісійними угодами, вирахуванням відсотків тощо [10, 46].

Ніжинське та Конотопське комерційні училища ставили за мету надати учням загальну і комерційну освіту. Повний курс навчання у Ніжинському училищі тривав сім років (п'ять основних і два спеціальних класів) у Конотопському – вісім років (шість основних і два спеціальних). У цих училищах, крім загально-освітніх, викладалися такі фахові предмети: комерційна кореспонденція на російській та іноземній мовах, політична економія, законодавство (торгівельне та промислове), хімія і товарознавство з технологією, бухгалтерія, а також проводилися в лабораторії практичні заняття з хімії та товарознавства [10, 47].

Таким чином, наприкінці XIX – початку XX століття розвиток шкільної економічної освіти в Україні відбувався у напрямку формування системи комерційної освіти. Наявність паралельних і підготовчих класів у комерційних навчальних закладах свідчить, що попит на комерційну освіту значно перевищував можливості існуючих освітніх закладів. На тлі соціально-економічних зрушень в напрямку формування соціального прошарку суспільства – підприємців і домінування торгового підприємництва (комерсантів), започатковано й набувала розвитку шкільна економічна освіта в формі комерційних курсів, торговельних класів, торговельних шкіл, комерційних училищ.

На початку XX століття виникають і починають розвиватися перші кооперативи школярів, які отримують активний розвиток на території України у 1910–1913 рр., зокрема в закладах освіти Київської, Полтавської, Харківської та Чернігівської губерній. Характерною особливістю кооперативів школярів у в цей період є їх створення за ініціативою вчителів. Головою кооперативу обирався учитель, членами – діти селян та малозабезпечених верств населення [4, 187].

Єдиною формою всіх шкільних кооперативів того періоду були шкільні споживчі товариства, кожне з яких уявляло самостійне господарське підприємство добровільного об'єднання школярів. Споживчі товариства діяли на кооперативних принципах – самодіяльності, добровільності, рівного права на голосуванням з усіх питань життєдіяльності. На сторінках журналів «Вісник кооперації» та «Народна школа» відбувався обмін досвідом роботи шкільних кооперативів та обговорення їх виховних можливостей [4, 188].

На думку вчителів робота в кооперативі сприяла підвищенню економічної грамотності школярів. Для економічно вигідної діяльності шкільних кооперативів, учні мусили вміти розраховувати різні господарські операції, використовуючи математичний апарат. Крім того, школярі мали можливість застосовувати знання на практиці. У 1917 році закінчився досить нетривалий період розвитку шкільного підприємництва в формі шкільних кооперативів [4, 188]. Відродження розвитку кооперативного руху розпочалось лише у 80-х рр. ХХ століття.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В процесі дослідження проаналізовано історико-педагогічні передумови розвитку шкільної економічної освіти в Україні. Встановлено, що у ХІХ столітті з'являються нові економічні течії й вчення, які вплинули на розвиток економічної науки та її опанування в закладах освіти на території України. Склалися передумови створення професійної економічної, а саме комерційної системи освіти. На початку ХХ століття своєрідною альтернативою тогочасній офіційній середній освіті стали комерційні училища і торгові школи, які відкривалися громадськими організаціями, виникають і починають розвиватися перші кооперативи школярів, які отримують активний розвиток на території України у 1910–1913 рр. Досліджувана проблема потребує **подальшого вивчення** та аналізу.

References

1. Гур'янова О. В. Гімназійна й комерційна освіта – спроба порівняльного аналізу. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2006. Вип. 66, ч. 1. С. 52-55.
Guryanova, O.V. (2006). Gimnazijna j komercijna osvita – sprobna porivnyal'nogo analizu [Gymnasium and commercial education – an attempt at comparative analysis]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky – Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences. Issue 66, part 1*.
2. Гур'янова О. В. Історія впровадження трудового принципу в середніх школах України та Росії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Наукові записки. Серія: Історичні науки*, 2009. Вип. 12. С. 87-95.
Gur'yanova, O.V. (2009). Istoriya vprovadzhennya trudovogo pryncypu v serednikh shkolakh Ukrayiny ta Rosiyi (kinets XIX – pochatok XX st.). [The history of the implementation of the labor principle in secondary schools in Ukraine and Russia (end XIX – beginning XX century)]. *Naukovi zapysky. Seriya: Istorychni nauky – Scientific notes. Series: Historical Sciences*, 12, 87-95.
3. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителів в Україні (ХІХ – перша третина ХХ ст.): монографія. Київ : ІЗМН, 1998. 328 с.
Dem'yanenko, N.M. (1998). Zagalnopedagogichna pidgotovka vchyteliv v Ukrayini (XIX – persha tretyna XX st.): monografiya [General pedagogical training of teachers in Ukraine (XIX – first third of XX century)]: Monograph. Kyiv, Ukraine : IZMN.
4. Дорошенко Д. М. Історія України з малюнками для школи й родини. 5-е вид. Нью-Йорк : Булава, 1957. 252 с.
Doroshenko D. M. (1957). Istoriya Ukrayiny z malyunkamy dlya shkoly j rodyny [History of Ukraine with drawings for school and family]. New York, USA.
5. Дякин В. С. Был ли шанс у Столыпина? *Звезда*. № 12, декабрь, Москва. 1990. С. 113-124.
Dyakun, V.S. (1990). Byl li shans u Stolypina? [Did Stolypin have a chance?]. *Zvezda – Star*, 12, 113-124.
6. Извлечение из все подданнейшего отчета г. Министра народного просвещения за 1872 год. *Журнал Министерства народного просвещения 1874*. СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1874. Отд. 1, ч. CL XXI V. V. С. 1.
Iz vlechenie iz vse poddannejshego otcheta g. Ministra narodnogo prosveshheniya za 1872 god. [Extract from all subject report of Mr. Minister of Public Education for 1872]. (1874). *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshheniya 1874 – Journal of the Ministry of Public Education 1874*. 1, ch. CL XXI V. V., 1.
7. Извлечение из все подданнейшего отчета отчета г. Министра народного просвещения за 1872 год. *Журнал Министерства народного просвещения 1874*. СПб.: Тип. В. С. Балашева, 1874. Отд. 1, ч. CL XXI V. V. С. 2.
Iz vlechenie iz vse poddannejshego otcheta otcheta g. Ministra narodnogo prosveshheniya za 1872 god. [Extract from all subject report of Mr. Minister of Public Education for 1872]. (1874). *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshheniya 1874 – Journal of the Ministry of Public Education 1874*. 1, ch. CL XXI V. V., 2.
8. Крутіков В. В. (1992). Буржуазія України та економічна політика царизму в пореформений період. Дніпропетровськ : ДДУ, 1992. С. 158.
Krutikov, V.V. (1992). Burzhuaziya Ukrayiny ta ekonomichna polityka tsaryzmu v poreformenij period. [The bourgeoisie of Ukraine and the economic policy of tsarism in the post-reform period]. Dnipropetrovsk, Ukraine : DDU.
9. Лазанська Т. І. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики ХІХ ст.). Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. С. 67.
Lazanska, T.I. (1999). Istoriya pidpriemnytstva v Ukrayini (na materialax torгово-promyslovoyi statystyky XIX st.). [History of entrepreneurship in Ukraine (based on trade and industrial statistics XX century)]. Kyiv, Ukraine : Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny.
10. Лисенко І. В. Комерційні навчальні заклади в системі професійної освіти на Чернігівщині в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2007. Вип. 36, С. 45-48.
Lysenko, I.V. (2007). Komertsijni navchalni zaklady v systemi profesijnoyi osvity na Chernigivschyni v kintsi XIX – na pochatku XX stolittya. [Commercial educational institutions in the vocational education system in the Chernihiv region at the end of the 19th – beginning of the 20th century]. *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedagogichni nauky – Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. Pedagogical sciences*, 36, 45-48.

11. Проніков О. К. Історія педагогіки: курс лекцій; навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ денної, заочної та дистанційної форм навчання. Київ : Слово, 2015. 434 с.
Pronikov, O. K. (2015). Istorija pedagogiki: kurs lekcij; navchalnyj posibnyk dlya studentiv pedagogichnykh VNZ dennoyi, zaочноyi ta dystancijnoyi form navchannya. [History of pedagogy: lecture course; textbook for students of pedagogical universities of full-time, part-time and distance learning]. Kyiv, Ukraine : Slovo.

Yevtukh M.

ORCID 0000-0001-6116-4760

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
full member (academician) of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Chief Research Fellow at the Department of History
and Philosophy of Education of the Institute of Pedagogy
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

Pronikov O.

ORCID 0000-0001-5329-635X

Doctor of Education, Professor,
Professor at the Department of Pedagogy, psychology and methods of physical education,
Т.Н. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: olexandpronikov@gmail.com

Pronikova I.

ORCID 0000-0001-6911-0433

Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Natural Sciences and information
and communication technologies in education,
Chernihiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education of K. D. Ushynskiy
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: irinapronikova@gmail.com

PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF SCHOOL ECONOMIC EDUCATION IN UKRAINE: HISTORICAL ASPECT (XIX – BEGINNING OF XX CENTURY)

*The article analyzes the historical and pedagogical background for the development of school economic education in Ukraine. **The purpose of the paper** is to characterize and outline the ideas of origin and creation of the system of development of national school economic education in historical retrospect and to back up with facts the possibilities of using productive ideas and experience in modern secondary education institutions of Ukraine.*

Research methodology. *The article uses a multilevel systematic analysis of scientific sources at the philosophical and general scientific levels of knowledge. The methodological basis of the study is a systematic approach to the analysis of the legislative, regulatory framework, archival sources and pedagogical research on the development of school economic education; interdependence of social pedagogical phenomena, the need to study them in specific historical conditions.*

The scientific novelty of the obtained results consists in the definition of pedagogical ideas, economic trends, directions and doctrines that have influenced the development of economic science and its mastering in educational institutions in the territory of Ukraine within the outlined chronological limits. It is noted that the analysis suggests that this process was complex, contradictory and depended on the social, economic and political characteristics of the society.

*The study allows us **to conclude** that school economic education has been the subject of research by teachers, psychologists and economists. It has been found that this issue has been the point of scientists' interest for many centuries. The analysis of the achievements made at independent Ukraine shows that in recent years there has been a growing interest in various historical and pedagogical processes and the corresponding accumulation of the number of scientific papers dedicated to this problem. Modern investigations significantly expand information about the content, forms and methods of economic education of students at different stages, and thus contribute not only to the development of historical and pedagogical science, but also improvement of the theory and methods of teaching school economics. The scientific research papers of this period are characterized by equity and impartiality, by the introduction of new historical sources, archival in particular, which have been unavailable or little known yet.*

Key words: school economic education, educational institutions, content of education, historical experience.

Стаття надійшла до редакції 26 жовтня 2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України **М.О. Носко**